

Hur inverkar beteslagen på klövhälsan hos svenska kor i lösdrift?

Sverige är det enda landet i världen med lagstadgad betesdrift för mjölkkor. Betesdrift regleras dessutom ytterligare inom ekologisk mjölkproduktion. Hälsa med försämrad hållbarhet är ett tilltagande problem inom mjölkproduktionen internationellt, vilket kan härledas till ökad genetisk potential för högre mjölkproduktion tillsammans med mer intensiva driftsformer. Det Europeiska organet för livsmedel och djurskydd konstaterar i sin rapport (EFSA, 2009) att betesbaserade system utgör mindre risk för produktionssjukdomar och hälsa jämfört med mer intensivt styrda stallsystem. Därför skriver man vidare att ”Mjölkcor och kvigor skall ges tillgång till ett välskött bete eller annan lämplig utevistelse åtminstone under sommaren eller vid torr väderlek ” för att motverka effekterna av trånga stallar. Att mjölkcor ska ut på bete har också djurskyddsorganisationen WSPA tagit fasta på i en kampanj under hösten 2012, för att ge europeiska mjölkcor bättre välfärd.

Svenska mjölkbönder anser att ”Bete bidrar till bra djurvälstånd och till den goda bilden av svensk mjölkproduktion (Svensk Mjolk, 2011). Men samtidigt att ”Regler och tillämpningar för bete ska ha djuren i fokus och möjliggöra ett modernt och flexibelt mjölkföretagande”.

För att anpassa kravet på betesdrift till ändrade svenska produktionsförhållanden, med större lösdriftbesättningar och med automatisk mjölkning, skulle en förlängd betessäsong med uppdelade betesperioder kunna medföra ett lägre betetryck per tidsenhet och därmed ge lägre smittryck för infektiösa klövsjukdomar samt gynna markförhållandena. Möjlighet skulle då också finnas att hålla djuren inne under sämre yttre väderleksförhållanden som vid stor nederbörd och höga temperaturer och utomhus under mer gynnsamma förhållanden.

Epidemiologisk studie

För att kartlägga hur klövhälsan påverkas av olika lång betestid och olika betesrutiner i olika delar av landet samt inverkan av olika individuella och besättningsrelaterade faktorer har en epidemiologisk studie gjorts. Från kokontrollanslutna lösdriftsbesättningar, där klövhälsoregistrering gjorts av minst 80% av djuren under våren före betessläpp och hösten efter installering år 2010, identifierades 267 besättningar fördelade i Sveriges beteszoner med 2, 3 respektive 4 månaders betessäsong. Under våren 2011 gjordes en djupintervju om betesrutiner och stallmiljö i 200 av dessa besättningar. Övriga uppgifter på individ- och besättningsnivå inhämtades från kokontrollen. De klövsjukdomar som ingick i beräkningarna var klöveksem (lindrigt), digital dermatit (DD=allvarligt klöveksem), klövröta (allvarlig), klövsulesår (inkluderar allvarlig sulblödning). De två klövsjukdomar som kan ge upphov till hälsa är DD och klövsulesår medan de övriga; sulblödning, klöveksem och klövröta, är subkliniska och inte i sig ger upphov till hälsa. Den statistiska bearbetningen inkluderade 16 364 verkningar i 174 besättningar. De redovisade resultaten hade alla statistiskt säkra skillnader ($p < 0.05$) och ”klövsjukdomar totalt” innebar att de ovan nämnda klövsjukdomarna slogs samman.

Resultat

Resultaten visade att den faktiska betestiden som uppgavs varierade inom vardera av beteszonerna och var i genomsnitt 1 månad längre än lagkravet i 2- respektive 3-månaderszonen och 14 dagar längre i 4 månaderszonen.

Vid **vårverkningen**, som representerade klövhälsan efter stallsäsongen, hade besättningar i 4-månaders beteszon mindre klövsjukdomar totalt, DD och klövsulesår jämfört med besättningar i beteszonerna med kortare lagstadgat beteskrav. Ekologiska besättningar hade mindre klövsjukdomar totalt, klöveksem och DD än konventionella besättningar men ingen skillnad förelåg för klövröta och klövsulesår. Besättningar med i huvudsak SLB (svensk Holsteinras) hade mer klövsjukdomar totalt och klövsulesår än besättningar med SRB (svensk röd boskap) eller blandade raser, och besättningar med blandade raser hade mindre klöveksem än SLB och SRB och mindre DD och klövröta än besättningar med i huvudsak SLB. Besättningar med > 200 kor hade 4 ggr mer DD och besättningar med 100-200 kor hade mer klövröta än besättningar med färre än 100 kor. Besättningar med gummimatta på gångarna hade mer klövröta än de med betong.

Resultaten vid **höstverkningen** speglade betessäsongens inflytande på klövhälsan. I jämförelse med resultaten av de olika diagnoserna vid vårverkningen var det bara klövröta som var bättre hösten än på våren. Antalet timmar på bete visade inga samband med någon av klövsjukdomarna. Dock var det 5,5 ggr större risk för klöveksem om djuren var ute enbart på natten eller 1,6 ggr större risk om det varierade när de var på bete jämfört med om de var ute hela dygnet. Det var mer klöveksem med ett betetryck på 11 kor per hektar (ha) än med färre och det var mer klövsulesår med mer än 5 kor per ha än med mindre än 2,6 kor per ha. Av de individrelaterade faktorerna var det upp till 10 gånger större risk för alla klövsjukdomsdiagnoser på hösten om de hade anmärkning på våren. Vidare var det lägst risk för alla diagnoser i början och i slutet av laktationen och risken för alla klövdiagnoser var större med ökat antal

laktationer förutom för klöveksem. Av de besättningsrelaterade faktorerna hade ekologiska besättningar mindre klövröta än konventionella oavsett betesrutiner och SLB kor hade större risk för klövsjukdomar totalt och klövsulesår än övriga raser. Det var mer klövsjukdomar totalt, klöveksem och klövsulesår i besättningar med skrapade gångar än de med spaltgolv samt mer lindriga eksem med gummimattor på gångarna.

Diskussion

Strukturumvandlingen med högre mjölkproduktion, allt större lösdriftsbesättningar och med automatiserad mjölkning innebär förändrade förutsättningar för mjölkproduktionen. När beteslagsstiftningen tillkom 1988 var mer än 80% av mjölkorna uppbundna och betet stod för en väsentlig del av näringsförsörjningen under sommaren. Betesperioden skulle också väga upp bristen på rörelser under stallsäsongen hos de uppbundna djuren. Med ökad produktion och lösdriftssystem har betet fått en roll mer som motionsbete då den mesta utfodringen sker kontrollerat, i förhållande till produktionsnivån, på stall. Även om lösdriftskor inte motioneras tillnärmelsevis lika mycket som på bete får de röra sig betydligt mer än uppbundna kor. Intervjuundersökningen visade att det var en stor variation i tillämpningen av bete i de olika zonerna och att mjölkkor i lösdrift i genomsnitt var betydligt mer på bete än lagstaddat. Inte desto mindre förekom det lösdriftsbesättningar som inte nådde upp till den lagstaddade betestiden. De redovisade resultaten tog hänsyn till detta och det är den faktiskt uppgivna betestiden som klövhälsoresultaten baseras på. Inte desto mindre visades att zonerna med längre betestid hade mindre klövsjukdomar vid vårverkningen vilket skulle kunna vara en effekt av större risk för ackumulation av klövsjukdomar i och med att verkningstidpunkten var längre eftersom valet av verkningstidpunkt baserades på verkningen i förhållande till tiden för betessläpp och installation. Ett längre verkningstidintervall gav i analysen också i allmänhet upphov till större risk för klövsjukdomar, vilket är rimligt.

Eftersom den största risken för klövsjukdom vid höstverkning efter betet var om samma djur hade haft anmärkning på klövarna vid vårverkningen är det alltså allra viktigast att djuren hålls friska under stallperioden för en varaktigt god klövhälsa! Hade korna väl fått en klövskada var risken större för fortsatta problem. Resultatet i denna studie att endast klövröta visade lägre prevalens på hösten än på våren är anmärkningsvärt då man för 30 år sedan såg ett klart samband med högst prevalens av alla klövsjukdomar på våren och lägst på hösten efter betessäsongen. Detta skulle kunna förklaras av att skillnaderna i klövhälsa inte är så stora i lösdriftssystem beroende på att kontrasten för klövklimatet inte är så stor mellan lösdrift och dagens mindre aktiva betesdrift som det var för uppbundna kor för 30 år sedan. I allmänhet var djuren då ute dygnet runt under betessäsongen vilket är mindre vanligt idag, ffa i lösdrift. Vid höstverkningen sågs inga konsekventa samband mellan bättre klövhälsa och längre faktisk betestid. Även om antalet timmar på bete inte visade några samband var det mindre risk för klöveksem i besättningar där djuren var ute dygnet runt än om de bara var ute på natten eller hade varierande rutiner. Mer klöveksem var också relaterat till ett högre betestryck vilket är logiskt i och med att smittrycket då blir större. Kor i ekologiska besättningar visade på bättre klövhälsa både efter stall- och betesperioden varför det kan vara svårt att säga om det är enbart ett hårdare betestvång som låg bakom detta resultat. Att SLB hade sämre klövhälsa än SRB oberoende av betestidens längd är heller inte överraskande då det visats i tidigare studier. Vidare var risken för klövsjukdomar minst i början och slutet av laktationen förutom för klöveksem, där risken för klövsjukdomar ökade med ökat antal laktationer, vilket också stämmer väl med tidigare studier och erfarenheter. Stalleffekterna avseende golvsystem och liggbåsunderlag visade inte på några väsentliga skillnader förutom att prevalensen klövröta var högre med gummigolv. Detta har setts i tidigare svenska studier och kan förklaras med att med ett större slitage på betonggolv kommer klövrötan att försvinna fortare medan den konserveras på gummigolv. Att det var större risk för klövsulesår på golv med skrapade gångar efter betessäsongen är svårt att förklara men studien var i första hand försöksplanerad för att studera effekterna av bete och inte på stall.

Sammanfattning

Den positiva effekten av bete på klövhälsan var mindre än förväntad medan tidigare kända effekter av ras, laktationsstadium, ålder och produktionsform på risken för klövsjukdomar var uppenbara också i denna studie, vilket visar att studiens resultat är tillförlitliga. Att positiva effekter av betestidens längd i lösdriftssystem uteblev kan bero på flera faktorer. Uppgifterna om betets omfattning baseras av uppgifter från gården och säger inget om betesmarkens kvalitet eller hur lång effektiv tid djuren varit på bete utan bara när de haft möjlighet att vara på bete. Fortsatta studier med mer frekvent uppföljning av klövhälsan tillsammans med noggrannare dokumentation om den faktiska tiden på bete är nödvändigt för att mer exakt bedöma betets direkta effekt på klövhälsan. Emellertid är den odiskutabelt största effekten för klövhälsan att förbättra stallmiljön och skötseln under stallperioden eftersom uppkomna sjukdomar tenderar att återkomma trots eventuellt positiva effekter av bete.